

Аліна Павлівна **БУНІНА**

аспірантка, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка; головний спеціаліст з питань забезпечення діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини сектору судової роботи та міжнародного співробітництва у Луганській області відділу судової роботи та міжнародної правової допомоги, Східне міждержавне управління Міністерства юстиції (м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5621-345X>

e-mail: drepina91@i.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАМІНИ АБО ВІДМОВИ ВІД АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА, ЯКИЙ НАДАЄ БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано неоднорідне застосування чинного законодавства у практичній діяльності судами, автором пропонується внесення змін до процесуальних норм, якими регулюються дані відносини, зокрема, розгляд питання відмови (заміни) від адвоката в межах окремого процесу, обґрунтовується необхідність такого розгляду і прийняття рішення слідчим суддею. Пропоновані зміни, на погляд автора, визначають єдність підходу у вирішенні даних питань, пов'язаних зі зміною чи відмовою підозрюваного (обвинуваченого) від захисника, зберігаючи підзахисному право на вільний вибір адвоката й захищаючи його від розголошення обраної лінії захисту стороні обвинувачення.

Ключові слова: безоплатна вторинна правова допомога, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, інститут адвокатури, адвокат, правова допомога, адвокатура

ВСТУП

Право на захист та безперешкодний доступ до адвоката у кримінальному процесі чітко закріплено як нормами національного законодавства, так і міжнародними актами. Але ж основною метою даних положень є саме забезпечення цього права та практична його реалізація. Важливими суб'єктами кримінального провадження, від яких залежить рівень обізнаності осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, є слідчий, прокурор, слідчий суддя, які зобов'язані роз'яснити такій особі право мати захисника та тим самим реально забезпечити право останнього отримати професійну правову допомогу з боку призначеного або обраного ним самостійно захисника. Вчасно надана можливість скористатись таким правом дає підзахисним спроможність захищатися від підозри та обвинувачення за допомогою кваліфікованої правової допомоги.

Водночас нормами чинного законодавства України, а саме ч. 1 ст. 54 КПК України, також передбачена можливість відмови від захисника або його заміни. Але ж дане положення має деякі проблеми у плані його практичної реалізації, що пов'язано передусім із недостатньою визначеністю правових підстав заміни або відмови від захисника.

Окремі аспекти цієї проблеми були досліджені Т.В. Волошанівською, А.І. Дерев'янко, Д.І. Сакун [1, С. 528–531] С.В. Сліньком, С.О. Іваницьким та ін. [2, С. 3–6], однак більшість наукових розробок стосувалася загальних проблем реалізації права на захист підозрюваного/обвинуваченого. Водночас окремої уваги потребують питання реалізації права на заміну чи відмову від захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу.

МЕТА роботи – аналіз актуальних проблем, що виникають у разі заміни або відмови від адвоката-захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу у кримінальному процесі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним методологічним та інформаційним підґрунтям роботи є національне законодавство та судова практика. У проведенні досліджень використано методи статистичних спостережень, системного аналізу, узагальнення та інші методи наукового пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ст. 24 Закону «Про безоплатну правову допомогу» № 3460–VI від 2 червня 2011 р. [3] визначено підстави та порядок заміни адвокатів або працівників Центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Центр). Тобто підозрюваний, обвинувачений має право відмовитись від призначеного Центром адвоката та укласти договір з іншим адвокатом (на платних засадах), або захищати себе самостійно. Водночас ст. 52 КПК України визначено випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. У згаданих ситуаціях відповідно до ч. 3 ст. 54 КПК України відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У такому разі, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника й не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому ст. 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням [4].

У процесі аналізу судової практики та листа Вищого спеціалізованого суду України (ВССУ) з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні» від 01.07.2015, встановлено, що у випадку, якщо підозрюваний (обвинувачений) відмовлявся від захисника й не залучав іншого, захисника було надано в порядку, передбаченому ст. 49 КПК.

Прикладом цього є кримінальне провадження стосовно Ш., який обвинувачувався у скоєнні злочинів, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 172 КК України. Обвинувачений заявив клопотання про відмову від захисника, призначеного Волинським обласним Центром із надання вторинної правової допомоги, мотивуючи це

наявністю різних поглядів на методи захисту. Водночас Ш. просив призначити йому іншого захисника. Суд задовольнив це клопотання, прийняв відмову від захисника У. та залучив через Волинський обласний Центр іншого захисника.

Слід зазначити, що незалучення іншого захисника судом є безумовним порушенням права на захист [5].

Є й інша судова практика. Зокрема, ухвалою Центрального районного суду м. Миколаєва від 15 липня 2013 р. відмовлено у прийнятті заяви про відмову обвинуваченого К. від захисника з огляду на те, що захисник К. призначений судом першої інстанції на підставі ст. 49 КПК. Також обвинувачений не ставив питання про залучення іншого захисника. Проте, розглянувши заяву обвинуваченого К. без участі у судовому засіданні захисника, суд порушив вимоги ст. 54 КПК. Також не відповідає вимогам КПК практика, коли питання про можливість зміни захисника у справах, у яких його участь є обов'язковою, залежить від наявності чи відсутності клопотання про його заміну.

Отже, відмова у задоволенні зазначеного клопотання не відповідає вимогам КПК [5].

Водночас постає питання про зловживання своїми процесуальними правами з боку обвинуваченого. Слід зазначити, що неодноразова відмова від захисника за призначенням без обґрунтування своєї позиції або ж із повторенням одних і тих же підстав може свідчити про зловживання обвинуваченим своїми правами з метою затягування розгляду. Очевидно, що в таких випадках суд має право відмовити у задоволенні заяви обвинуваченого, заразом в ухвалі повинні бути докладно обґрунтовані мотиви, з яких суд виходив під час ухвалення відповідного рішення. Якщо ж цих умов не буде дотримано, така відмова може бути розцінена як обмеження права обвинуваченого на вільний вибір захисника [5].

Так, розглядаючи скаргу обвинуваченого Г.О. за ч. 3 ст. 186 КК на постанову про закриття іншого кримінального провадження, слідчий суддя Недригайлівського районного суду Сумської області 11 червня 2013 р. відмовив у задоволенні повторного клопотання про залучення захисника з таких підстав: у судовому засіданні 30 травня 2013 р. за клопотанням Г.О. винесено ухвалу про призначення захисника, яка була направлена у Центр. Водночас з відповіді Центру вбачається, що Г.О. вже призначався захисник В., від якого останній відмовився, адвокат Ш., призначити якого просив Г.О., не внесений до реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правову допомогу. У цьому разі участь захисника не була обов'язковою. Зважаючи на те, що Г.О. раніше відмовився від захисника за призначенням, повторно заявив клопотання про призначення захисника, слідчий суддя в ухвалі вказав, що зі сторони скажника є ознаки зловживання правом, направлені на необґрунтоване затягування розгляду його скарги [5].

Отож, актуальною проблемою є відсутність детального законодавчого врегулювання відносин у сфері надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних справах, зокрема, відносно обмеження кількості відмов від захисника, відносно обґрунтування заміни або відмови від адвоката, що призводить до різних підходів для розгляду відповідних кло-

потань, надаючи можливість зловживати правом на вільний вибір захисника.

Водночас у вищевказаному листі ВССУ також зазначено, що право обвинуваченого, підсудного на вільний вибір захисника є одним з основних елементів права на захист. Обмеження цього права є істотним порушенням вимог як КПК, так і КПК 1960 р. Наприклад, ухвалою Апеляційного суду Луганської обл. від 05 березня 2013 р. скасовано вирок Біловодського районного суду Луганської області від 10 жовтня 2012 р., яким З.В. засуджено за ч. 1 ст. 309, ч. 2 ст. 307, ч. 1 ст. 315, ст. 317 КК до 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна з підстави порушення права на захист, оскільки у судовому засіданні підсудний відмовився від послуг захисника К.Ю., мотивуючи своє клопотання істотними розбіжностями у лінії захисту, просив залучити до участі у справі його захисника адвоката К.І., з якою його мати уклала угоду. Судом у порушення вимог Конституції України та КПК 1960 р. не було прийнято відмову від захисника, чим порушено право підсудного на вільний вибір останнього [5].

За рік до зазначеного листа ВССУ на зборах суддів Цурюпинського районного суду Херсонської області також розглянули питання відмови від захисників, зокрема, які надають безоплатну правову допомогу у кримінальному провадженні.

На даних зборах суддями обговорено лист апеляційного суду Херсонської області № 17651/14 від 21.03.2014, під час дискусії судді прийшли до мотивованого висновку, що в реалізації державної гарантії – безоплатної вторинної правової допомоги особа позбавлена можливості вільно обирати собі захисника, оскільки відповідно до ст. 49 КПК України, захисник такій особі призначається за постановою слідчого / прокурора або ухвалою судді чи суду. Так само особа, що отримує безоплатну вторинну правову допомогу, не може на власний розсуд вимагати від суду заміни захисника з особистих мотивів [6].

Водночас ухвалою Фрунзенського районного суду м. Харкова від 13.10.2019 у справі № 645/3612/15-к під час розгляду клопотання обвинуваченого про відмову від захисника суд прийшов, як на нашу думку, до мотивованого висновку, що право особи на заміну захисника, передбачене ст. 54 КПК України, є похідним від права вільного вибору захисника своїх прав, яке особа реалізує самостійно, укладаючи договір з обраним нею захисником. Це право не розповсюджується на зміст права на безоплатну вторинну правову допомогу, де особа не обирає собі захисника, а отримує захист, гарантований державою та за державні кошти. У цьому разі особа має право на отримання правової допомоги належної якості та відповідно до стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 386/5 від 25.02.2014 р..

Та, на жаль, на сьогодні суди у своїй більшості не беруть до уваги вищевказані висновки, що, на нашу думку, мало б спонукати законодавця внести зміни у відповідні нормативно-правові акти та конкретизувати їх норми.

На сьогодні судами також постановляються поодинокі ухвали з відмови у задоволенні зазначених

клопотань (ухвали у справах: № 766/1458/16-к від 25.02.2020, 496/3558/19 від 05.02.2020, 200/9917/19 від 24.02.2020, 636/1212/19 від 06.07.2020, 233/2030/19 від 18.12.2019, 559/281/18 від 19.11.2018), водночас мотивами відмови у задоволенні клопотань є недоведеність тверджень обвинуваченого з неналежного виконання захисником своїх обов'язків.

Водночас у разі вивчення практики вирішення судами окресленої проблеми за останні роки можна помітити, що це питання так і залишається невирішеним.

З метою підтвердження цих тверджень здійснено огляд судової практики ККС у складі Верховного Суду із забезпечення права на захист за 2018–2019 рр.

Так, під час розгляду судового провадження у справі № 733/249/16-к Верховний Суд у своїй постанові від 10.10.2018 зазначає, що твердження засудженої особи про неефективність її захисту у суді внаслідок неналежного виконання її захисниками своїх обов'язків не ґрунтуються на вимогах закону й матеріалах справи.

Суд зазначає, що ефективність захисту не є тотожним досягненню за результатами судового розгляду бажаного для обвинуваченого результату, а полягає у наданні йому належних та достатніх можливостей із використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка у передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення у передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з позицією й тактикою захисту не свідчить про його неефективність.

Об'єктивних даних про неналежне виконання професійних обов'язків адвоката в матеріалах справи не міститься, а незгода обвинуваченого з позицією й тактикою захисту не свідчить про його неефективність.

Під час розгляду кримінального провадження засуджена особа від послуг цих адвокатів не відмовлялася, на якість юридичних послуг не скаржилася й не порушувала перед судом питання про залучення іншого адвоката для здійснення її захисту [7].

Не дивлячись на те, що засудженою не подавалися клопотання з відмови від клопотання, висновки Верховного Суду з розкриття поняття ефективності захисту можуть бути використані судами у разі ухвалення інших рішень в оцінюванні поняття неналежного виконання професійних обов'язків адвоката.

Водночас у своїй постанові від 28.02.2019 Верховний Суд у справі № 330/2291/14-к констатував обмеження засудженого в можливості реалізувати свободу вільного вибору захисника своїх прав під час апеляційного перегляду, що виявилось у неналежному реагуванні в суді апеляційної інстанції на прояви суперечок між обвинуваченим та його захисником.

Так, під час розгляду кримінального провадження в апеляційному порядку засуджений заявив клопотання про відмову від захисника, мотивуючи його тим, що не має довіри до призначеного йому захисника й що позиція останнього відносно способу захисту суперечить його власній позиції. У судовому засіданні апеляційного суду засуджений заперечував проти можливості розгляду провадження за відсутності потерпілих, зокрема, наполягав на необхідності допиту потерпілої ОСОБА_6 з приводу поданої нею апеляційної скарги та просив відкласти розгляд кримінального провадження

для забезпечення її явки на судові засідання. Проте захисник не підтримав думки засудженого, вважав, що потреби у відкладенні розгляду справи, а також у допиті потерпілої немає, у зв'язку з чим суд апеляційної інстанції дійшов висновку про необхідність надати засудженому та його захиснику час для узгодження позиції сторони захисту.

Не зважаючи на те, що й після цього між засудженим та захисником не було досягнуто згоди відносно способу захисту й засуджений наполягав на своїй відмові від захисника, суд ухвалив залишити клопотання засудженого без задоволення.

Отже, апеляційний суд дійшов висновку про необхідність продовження участі адвоката в інтересах засудженого, не зважаючи на положення п. 3 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з якими адвокату забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта [7].

Тобто однією з причин касаційного оскарження зазначених рішень є незгода обвинуваченого з позицією й тактикою захисту. Але ж в одному випадку суд трактує дану проблему на користь обвинуваченого, а в іншому – констатує відсутність порушення прав останнього.

Головною причиною даних суперечностей є те, що діючим законодавством не встановлено поняття неналежного виконання професійних обов'язків адвоката та не врегульовано достеменно, коли саме суд має право відмовити у задоволенні клопотання підозрюваного, після якої кількості його заяв та як визначити цю тонку межу між зловживанням підозрюваним своїми правами та порушенням права останнього на вільний вибір захисника.

Так, відповідно до п.п. 2, 6 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» адвоката або працівника Центру, що надає безоплатну вторинну правову допомогу, може бути замінено на адвоката або працівника такого Центру за рішенням Центру у разі неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору, неналежного надання безоплатної вторинної правової допомоги працівником Центру.

У ході вивчення та аналізу практики застосування судами правових норм у вирішенні питання із задоволення або відмови в задоволенні клопотань підозрюваних про відмову від захисника, національні суди не вдаються до оцінювання аргументації відповідного клопотання та у більшості випадків задовольняють зазначені клопотання, без мотивованих висновків (ухвали судів у справах: № 305/188/17 від 21.02.2020, № 712/14873/18 від 02.03.2020, 207/3256/19 від 25.06.2020, № 704/848/14-к від 22.05.2020, 688/1225/19 від 14.01.2020, 428/2739/20). Звичайно, велику роль у постановленні даних ухвал судів відіграє вищевказаний лист ВССУ та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) стосовно можливого порушення права підозрюваного на захист.

ЄСПЛ уже неодноразово констатував порушення права на захист у справах, де захисник формально був призначений, проте не здійснював ефективний захист. Показовим є рішення ЄСПЛ від 12 червня 2008 р. у справі «Яременко проти України» [8]. У заявника був захисник, якого усунули від справи, оскільки заявник

підписав відмову від юридичної допомоги захисника Х.О. на тій підставі, що той застерігав його від зізнання у вчиненні злочину. За твердженням заявника, він підписав її під тиском працівників міліції та слідчого у справі. Йому було призначено інших захисників. У п. 90 цього рішення ЄСПЛ як на підставу порушення п. 3 (с) ст. 6 Конвенції зазначено таке: «Суд зауважує: той факт, що кожен із двох інших захисників, які представляли заявника, бачив його лише один раз і тільки під час допиту й що до допиту ніхто з них із заявником не бачився, найімовірніше свідчить про символічний характер їхніх послуг. Суд вважає, що спосіб, в який захисника Х.О. усунули від участі у справі, та підстави, якими було пояснено це рішення, а також у зв'язку зі стверджувальною відсутністю юридичних підстав для такого заходу, викликають серйозні сумніви відносно справедливості всього провадження у цій справі. Суд бере до уваги й той факт, що пізніше захисникові Х.О. дозволили повернутися до участі у справі без будь-якого натяку на те, що стверджувальних підстав для його усунення вже не існує». Отже, ЄСПЛ поставив під сумнів виконання захисниками ефективного захисту заявника, що становило істотне порушення вимог КПК. Судам необхідно враховувати таку практику під час перевірки забезпечення права на захист під час досудового розслідування та судового провадження у справі, адже за наявності ознак «символічного надання послуг» захисником судові рішення підлягає скасуванню [5].

Враховуючи позицію ЄСПЛ та неузгодженість у національному законодавстві питання перевірки забезпечення права на захист підозрюваного / обвинуваченого у практичному вирішенні цього питання виникає низка проблем, пов'язаних з об'єктивною оцінкою такого права.

Одразу виникає питання, яким саме повинен бути процес визначення об'єктивності порушень права на захист та неналежного виконання адвокатом своїх обов'язків, хто саме має визначати порушення та надавати їм оцінку, та як підозрюваний/обвинувачений повинен довести вказані порушення, вчинені адвокатом, не розкривши свою стратегію захисту. Дані питання виникають під час детального аналізу діючого законодавства у сфері заміни або відмови від адвоката та способів заміни/відмови останнього. На сьогодні законодавець не конкретизував дане питання та не впровадив об'єктивного механізму заміни чи відмови від адвоката, що призводить до некоректного вирішення питання відносно заміни/відмови від останнього. Наприклад, у процесі досудового розслідування кримінального провадження, коли підозрюваний / обвинувачений з об'єктивних причин має намір замінити адвоката, то відповідно до діючого законодавства суб'єктом вирішення цього питання є слідчий чи прокурор, тобто сторона обвинувачення, або суддя, який розглядає справу на стадії судового розгляду. Одразу виникає логічне питання, а як саме підозрюваний / обвинувачений має довести об'єктивність своїх тверджень про неналежне виконання адвокатом своїх обов'язків, якщо у даних суб'єктів кримінального провадження виникають розбіжності у стратегії захисту (наприклад, адвокат наполягає на визнанні провини, а підозрюваний зі свого боку, будучи винним, намагається довести протилежне), розголошення якої приз-

веде до порушення права на належне здійснення правосуддя, що є основним принципом ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.

Ми пропонуємо відокремити процес заміни / відмови адвоката від загального ходу досудового розслідування або розгляду справи на стадії судового розгляду та зробити його якнайбільш неупередженим. Під час подання підозрюваним/обвинуваченим клопотання стосовно заміни/відмови від адвоката адресатом має бути зазначений слідчий суддя, який об'єктивно має оцінити доводи підозрюваного / обвинуваченого у процесі окремого судового слухання, яке має проводитись із метою уточнення обставин, які спонукали обвинуваченого до заміни/відмови від адвоката. Обов'язково умовою розгляду таких клопотань має бути попередження судді про заборону розголошення даних, на які спирався підозрюваний/обвинувачений. Задля забезпечення належного рівня безсторонності, вказане клопотання доцільно розглядати за відсутністю слідчого та прокурора.

ВИСНОВКИ

Отже, відсутність у діючому законодавстві конкретного порядку заміни або відмови від захисника, де більш детально буде аргументовано причини відмови з фіксуванням порушень адвокатом права на захист підозрюваного/обвинуваченого, що на думку останнього є причиною для відмови від захисника, породжує виникнення проблем у практичних співробітників із неоднозначного застосування законодавства.

На нашу думку, для вирішення даної проблеми, по-перше, необхідно внести зміни до ст. 24 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», якими встановити конкретні види неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору, визначивши невідповідність конкретних дій / бездіяльності адвоката у виконанні останнім повноважень з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

По-друге, слід внести зміни до ст. 54 КПК України, де визначити граничну кількісну можливість такої особи скористатися правом на заміну або відмову від адвоката-захисника із наведенням належних мотивів, відповідно до профільного Закону.

Та, по-третє, доцільно конкретизувати ч. 3 ст. 54 КПК України щодо відмови від захисника у випадку обов'язкової участі останнього. На нашу думку, законодавець некоректно сформулював згадану норму. У першому реченні чітко вказано на неможливість відмови від захисника, якщо його участь є обов'язковою. Та наступне речення повністю спростовує перше твердження й у разі відмови підозрюваного від свого захисника зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд залучити іншого захисника здійснювати захист за призначенням, тобто фактично відбувається заміна захисника. Отже, підозрюваний у своїх клопотаннях має просити заміну захисника, з відповідним мотивуванням, у зв'язку з тим, що відмовлятися від захисника та не залучити іншого він просто не має правової можливості. Але ж дана редакція КПК України вводить в оману як підозрювану особу у разі подачі клопотання про відмову від захисника, так і слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд під час винесення рішення стосовно об'єктивності підстав задоволення

клопотання.

Водночас ми повністю погоджуємося з вищевказаними висновками Фрунзенського районного суду м. Харкова про те, що державна гарантія з призначення захисника на безоплатній основі обмежує право підозрюваного/обвинуваченого на вільний вибір захисника із самого початку його призначення (не вибору, а призначення), та логічним буде те, що й у разі відмови/заміни захисника права підозрюваного просто не можуть бути порушені, у зв'язку із відсутністю даного права в цьому випадку.

Отже, у зв'язку з вищевикладеним, перше речення ч. 3 ст. 54 КПК України ми пропонуємо викласти у такій редакції: «Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою та у випадку, коли захисник залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням». Друге речення ч. 3 ст. 54 КПК України пропонується викласти у такій редакції: «У такому випадку, підозрюваний, обвинувачений має право замінити захисника із визначенням мотивованих підстав для такої заміни, відповідно до Закону, та захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням».

Список використаних джерел

1. Сакун Д.І. Поняття та ознаки адміністративно-правових гарантій безоплатної правової допомоги адвокатами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 528–531.
2. Антонюк А.Б., Лєган І.М. Перспективи розвитку законодавчого регулювання системи безоплатної правової допомоги в Україні в контексті європейської інтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 3 (32). С. 3–6.
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Узагальнення про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні (Витяг): Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VRR00178.html.
6. Роз'яснення щодо правового регулювання участі в кримінальному процесі захисників, які надають безоплатну правову допомогу. URL: https://zib.com.ua/ua/print/80484rozyasnenno_schodo_pravovogo_regulyuvannya_uchasti_u_kriminal.html
7. Огляд судової практики об'єднаної палати Касаційного

кримінального суду в складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_VS_2018_2019.pdf

8. Справа «Яременко проти України». Рішення ЄСПЛ від 12 червня 2008 р. Заява № 66338/09. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_405.

9. Про вжиття заходів щодо недопущення порушення права особи на отримання професійної правничої допомоги: Рішення національної асоціації адвокатів України від 27 червня 2019 р. № 86. http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS32215.html.

10. Торбас О.О. Наслідки встановлення некомпетентності захисника. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7704>

References

1. Sakun D.I. Concepts and signs of administrative and legal guarantees of free legal assistance to lawyers. *Legal scientific electronic journal*. 2020. № 2. pp. 528–531. [in Ukrainian].
2. Antoniuk A.B., Lehan I.M. Prospects for the development of legislative regulation of a system of free legal aid in Ukraine in the context of European integration. *Prykarpattia Legal Bulletin*. 2020. № 3 (32). pp. 3–6. [in Ukrainian].
3. On Free Legal Aid: Law of Ukraine dated 02.06.2011 № 3460–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> [in Ukrainian].
4. Criminal Procedural Code of Ukraine dated 13.04.2012 № 4651–VI. *Database "Legislation of Ukraine"*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
5. Generalization of judicial practice ensuring the right to protect in criminal proceedings (extraction): a higher specialized court of Ukraine for the consideration of civil and criminal cases. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VRR00178.html [in Ukrainian].
6. Clarification on legal regulation of participation in the criminal process of defenders who provide free legal aid. URL: https://zib.com.ua/ua/print/80484rozyasnenno_schodo_pravovogo_regulyuvannya_uchasti_u_kriminal.html [in Ukrainian].
7. An overview of the judicial practice of the Unified Chamber of the Cassation Criminal Court as part of the Supreme Court. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_VS_2018_2019.pdf. [in Ukrainian].
8. The case “Yaremenko v. Ukraine”. Decision of the European Court of Human Rights of June 12, 2008 Statement №. 66338/09 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_405. [in Ukrainian].
9. On taking measures to prevent the violation of the person's right to receive professional legal aid: the decision of the National Association of Advocates of Ukraine dated June 27, 2019, № 86. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS32215.html [in Ukrainian].
10. Torbas O.O. Consequences of establishing an incompetence of the defender. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7704> [in Ukrainian].

Alina BUNINA

postgraduate student, Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko; Chief Specialist in the Court of Human Rights Commissioner for Human Rights Sector and International Cooperation in Luhansk Region Department of Judicial Work and International Legal Aid, Eastern Interregional Department of Justice (Kharkiv).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5621-345X>

e-mail: drepina91@i.ua

PROBLEMATIC ISSUES OF REPLACEMENT OR WAIVER OF THE RIGHT TO ACCEPT A DEFENSE LAWYER'S SERVICES WHO PROVIDES FREE SECONDARY LEGAL AID IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The paper raises the issue of waiver (replacement) of a state defense lawyer by a suspect (accused) who provides free legal aid in criminal proceedings. The author analyzes the provisions of the current legislation in Ukraine, which regulates the provision (replacement) of a lawyer, compares and analyzes the practice of courts in the application of the law, focuses on the issue of determining the criteria for the quality of services provided by a lawyer, studies the view on this problem through the decisions of the ECHR (European Court of Human Rights), and also suggests ways to solve this problem by amending the current legislation and presents a fundamentally new approach to the procedure of waiver (replacement) of a lawyer in criminal proceedings. In the paper, the author notes the problem in the legislative definition of the possibility of waiver (replacement) of the lawyer and, as a result, the uneven application of the law occurs in practice by the courts; it is proposed to amend the specific procedural rules that regulate these relations, namely, to detach the issue of waiver (replacement) of the lawyer into a separate process, the author justifies the need for such detachment and decision-making by the investigating judge.

The author notes that the issue of refusal (replacement) of a lawyer during a pre-trial investigation with a legally defined adversarial proceeding is decided by the prosecution-the investigator (prosecutor), which is in itself wrong and can affect the choice of a lawyer, his tactics and methods of defense. The proposed changes, in the author's opinion, solve the problem of inconsistency in the application of the law in terms of waiver (replacement) of a defense lawyer by a suspect (accused), determine the unity of approach in solving these issues, preserving the defendant's right to choose freely a lawyer and protecting him from disclosing the chosen line of defense to the prosecution.

Keywords: free secondary legal aid, free secondary legal aid centers, Institute of the advocacy, lawyer, legal aid, advocacy